

signat en un llarg i preciós ms. de c. 1240, que comença: «Istud est memoriale qualiter facte fuerunt divisionis totius insulae *Euice* ---» (fou publicat per Macabich (*Hist. de Ib.* I, 233-240) i Mari Cardona i jo en tinc transcripció personal directa que vaig fer a l'Arxiu d'Eivissa:

1234: Jaume I concedeix la illa a En Montgrí, sacrista de Girona per escriptura de 1234: «--- concedimus vobis --- castrum et vilam de *Eviça* cum tota insula ---» (Arx. Catedral d'Eivissa, Macabich, *Hist. Ibiza* I, 233.8); 1235: conveni entre G. de Montgrí, l'Infant Pere de Portugal i Nunó Sañç, comte de Rosselló, per a la Conquesta. «Nos Guillelmus --- P. I. Portugalii --- et N. Sancii, accinti --- contra Mauros in insulis de *Evisa* et de *Formentera* --- ad eandem expugnam et capiendum castrum de *Evisca* et insulas ---» (Arx. Cat. Eiv., Macabich, *o. c.*, 234, 5f, 2f); 1247: «--- castrum et terminum de *Eviça*, et de *Formentera* que --- acquisivi --- terre de *Eviça* ---» testament de G. de Montgrí (ib., 241.11, 25); 1251: «--- terre *Eviçe*», confirmació del testament per Jaume I (ibid., 243.8); 1284: «M. Portmany obtulit Guillelmo scribe bajulo *Eviçe* cedulam --- Com vós en G. Scrivà batle en *Eviça* per lo senyor en G. paborde de Tarragona ---» (Quadrado, *Islas Bal.*, p. 1407).

En textos literaris. Cron. de Jaume I, § 47: *Eviça*; l'ed. Aguiló imprimí així el paràgraf (p. 78): «--- foren ab Nòs la major partida dels nobles --- eN Pere Martel, ciutadà de Barcelona, qui sabia molt de mar, dixlos que --- la illa de Maylorques --- e Menorcha era --- a la part de Grech; e *Euiça* que era a la part de Garbí e --- à una altra yla, Formentera, e era prop *Diuisa*, e hauia de freu de mar, entre *Iuiça* e Formentera, una mila --- Manorques e *Iuiça* e aquestes són subjugades al Rey de Maylorques». Però hi ha mala segmentació dels mots, que en realitat havia de ser: «*Eviça* ... prop d'*Eivissa* ... entr'*Eivica* ... Manorques, *Eivica* e ---». Ja hi hauria vacil·lació entre l'anterior *Eviça* i el posterior *Eivica*.

En la Crònica de Desclot, fets de 1228: «dues sageties de Tarragona entraven en còrs en Espanya e, quant foren en *Evisca*, una illa qui és prop de Malorche, atrobaren una galea e una tarida del rey de Malorques --- e preseren la terida --- e a cap de pocs de dies, venc una nau de Barcelona --- a Malorches, e'l rei pres-la --- armà galeres, en la illa de *Evisca*, preseren una nau de Barcelona ---» (§ 14, *NCl* II, 66.21 ss.). Fets de 1283: tornant Pere el Gran de Sicília «anaren tant ab reme e ab veles, que passaren totes les iles de Manorcha, e de Majorques, e d'*Evisca*, e vengren e'l regne de València ---» (§ 104, *NCl* III, 155.18). La Cròn. de Muntaner diu d'aquest viatge: «--- fo la via de Cabrera e puis féu la via d'*Eivissa*; e puis, d'*Eivissa*, fo al grau de Cullera» (§ 86, *Casac* II, 57.9; l'ed. Bofarull també segmenta malament: «de *Yvissa*», p. 258). Joanot Martorell conta que l'estol de Tirant i de França, tornant de Sicília, «passà per Cartagena --- e de allí passaren per les ylles de *Ayviça* e de Mallorca, e --- après Macella» (§ 100, *Ag.* I, 376.4f.).

No cal dir que se'n troben moltes més mencions en la literatura catalana antiga, però bastaran les d'aquests 4 clàssics màxims.

L'evolució fonètica del mot en l'etapa romànica és clara. El punt de partida aquí és *Eviça* (així en les mencions del S. XIII en baix llatí, en Desclot i parcialment en Jaume I); però com passa quasi sempre en els mots en síl·laba *e-* inicial àtona, es canvià en la inicial molt més corrent *es-* (*església* ECLESIA, *esmena* EMENDA, *esvair* EVADERE etc.), i la *s* sonora es vocalitza en *z*, com en *eima* < *esma*, *vailet* < *vaslet*, *almoina* < *almosna*, *eiglésia* (DECat III, 588a1 ss.) i així tenim *Eivissa* ja en Jaume I, en Muntaner i el *Tirant*; però altres vegades hi ha canvi en *r* (*traiga/targa*, *eima/erma*), d'on la pronúncia vulgar *Ervissa* mallorquina i menorquina. La gent llunyana entengué *deivissa* com *de Ivissa*, i així nasqué la forma castellana, ben secundària, *Ibiza*, que és la que trobem en el *Derrotero* de Tofiño, en Madoz i en tants altres.

En autors àrabs el nom apareix en molts, en la forma *yābisa*: Almakkarí (notícia tretada d'As-Sakandí), Aben Dinar (princ. S. XIII, amb referència a la conquesta mahometana) i algun altre (P. Fita, *BRAH*, oct. 1907), si no m'enganyo també en l'Idrissí (1154).

ANTIGUITAT. Fou transcendental per a Eivissa la seva conquesta pels cartaginesos: hi arribaren en grups ja a mj. S. VII a.C., i hi fundaren una colònia 160 anys després de la fundació de Cartago, segons Diodor de Sicília (v, 16). Certament no foren els primers o els únics, car s'hi ha trobat ceràmica del S. VII, potser portada per navegants grecs o de la metròpoli fenícia. En efecte arqueòlegs recents identifiquen com fenicis, no pas púnics, un important grup d'enterraments que s'hi ha trobat, si bé en part destruïts. En tot cas, els lingüistes constatem que s'hi ha trobat una inscripció amb noms evidentment indoeuropeus però no grecs ni itàlics. La primitiva factoria s'havia convertit ja en el S. v en un port important dels cartaginesos, amb incursions de corsaris lígurs (sorotaptes).

El nom apareix ja en Heròdot *Ἐβυσός* i en Dionysios *Βουσσος*. Estrabó el dóna en dues variants: *νησος* *Ἐβυσσος*, en III, 4.7, on conta que segons Eratóstenes té un port —*ναύσταθον ἔχει*— i una estació marítima, però que el contradiu Artemidor afirmant que a penes hi ha ancoratge (*ἀγκυροβόλιον*) (ed. G. Budé, II, 66.18); però d'altra banda escriu *Ἐβουσσος* (II, 5.19) explicant que els habitants són pacífics; però havent-se'ls aliat uns malfactors (*κακοῦργοι*), aquests, amb llur pirateria, obligaren a intervenir els romans, l'esquadra dels quals pacificà l'illa, capitanejada per Metellus, que rep llavors el títol de Metellus *Balearicus* (III, 5.1, ed. G. Budé I, 82.10). En fi hi ha *Ἐβυσσος* en Ptolemeu (II, 6).

Entre els llatins P. Mela l'anomena *Ebusus* (II, 7), igual Plini (III, 5.76), Orosi (I, 55), i algun altre; apartant-se'n només Isidor Hisp.: *Ebosus* (*Etym.* XIV, 6.4), i el Geògraf de Ravenna *Laibissa* (C, 5.27). Vegeu-ne alguns testimonis més en Tovar (*Iber. Landeskunde*